

## ПОСТІМПРЕСІОНІСТИЧНИЙ ДИСКУРС В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: «ШКОЛА» МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

(рецензія на монографію: Меншій А. М. «Напоєні красою слів твоїх...»: «школа» М. Коцюбинського в українському постімпресіонізмі / Аліса Меншій. – Миколаїв : Іліон, 2016. – 580 с.)

Сучасна художня культура переживає в наші дні суттєві зміни; досить помітними стали нові тенденції її розвитку, пов'язані з глобальною універсалізацією всіх сфер життєдіяльності, в тому числі і художньої. Можемо спостерігати зміну ціннісних орієнтацій, серйозну втрату значення духовних, естетичних і моральних надбань у культурі. У цих умовах дедалі більше актуалізується питання збереження самобутності, своєрідності й унікальності українського соціокультурного простору, вибудовування його ціннісних орієнтацій і пріоритетів. Неспростовним охоронцем від загроз і викликів нової епохи, хранителем традиційних для вітчизняної культури духовних цінностей залишається класичне мистецтво. Тому в сучасних умовах переосмислення традиційних художніх форм, інтерпретація тем та ідей класики набули особливої значущості, як і художня практика прочитання класичної літератури.

Художня спадщина Михайла Коцюбинського посідає особливе місце в культурному просторі; її глибинний зміст, інтелектуальна насиченість, органічно поєднані з психологічною майстерністю в зображенні характерів, завжди спонукали наступників до власної художньої інтерпретації творів класика української літератури. Творчо переосмислені в прозі і поезії митців новітньої доби численні мотиви, образи, сюжетні ситуації М. Коцюбинського виступають своєрідним художнім кодом їхньої творчості. Сприйняті крізь призму наступної літературної традиції вони дають можливість виявити типологічну подібність у багатьох текстах ХХ століття.

Мета цієї рецензії – повідомити потенційного читача про монографічне студювання проблемного поля, витвореного фаховою розмовою про «школу» М. Коцюбинського в українській літературі і, можливо, продовжити дискусію навколо проблем традицій і новаторства, особливо актуальних у період постмодерного нігілізму.

Монографія «“Напоєні красою слів твоїх...”: “школа” М. Коцюбинського в українському постімпресіонізмі» Аліси Меншій привертає увагу передовсім архітектонікою свого «книжного фасаду». В оформленні обкладинки використано фрагменти панно «Чорне і біле» (1912) Миколи Жука. Книгу відкриває портрет Михайла Коцюбинського (1925), написаний сучасником і послідовником Майстра. Епіграфи з Е. Золя, Є. Гуцала і Я. Поліщука передують кваліфікованій розмові про літературну «школу» письменника-імпресіоніста.

Авторка монографії запропонувала системне дослідження естетичних, жанрово-стильових, ідейно-тематичних особливостей, проблематики, образної

структури й наративних аспектів прози М. Коцюбинського і репрезентантів його «школи». Аліса Меншій зауважила, що відсутність комплексного дослідження з означеної проблеми стала приводом для осмислення ролі М. Коцюбинського як фундатора і теоретика літературної школи, співавтора маніфесту національної модерної літератури. У цьому контексті актуальним і важливим постає запропоноване дослідницею вивчення впливу творчості митця на прозу письменників кінця ХІХ – початку ХХ століття, 20–30-х і 60–90-х років ХХ віку – речників його «школи».

На основі вивчення художніх творів і теоретичних праць про сутність і природу літературних шкіл авторка подала власне бачення цього явища; висвітлила специфіку постімпресіонізму як літературно-мистецької стильової тенденції; простежила традиції «школи» М. Коцюбинського в українському постімпресіонізмі; з'ясувала естетичну природу, жанрово-стильові модифікації малої прози представників «школи» М. Коцюбинського кінця ХІХ – початку ХХ століття. Їй вдалося визначити ідейно-тематичні особливості, проблематику і способи її художнього втілення в новелістиці автора «*Intermezzo*» і його послідовників; схарактеризувати образну структуру прозописьма М. Коцюбинського і його послідовників, зокрема Грицька Григоренка, М. Жука, В. Леонтовича, М. Могілянського, М. Чернявського. В окремих розділах А. Меншій розглянула особливості художньої реалізації концептів страху і бунту в малій прозі М. Коцюбинського і творах українського постімпресіонізму 20–30-х рр. ХХ століття; окреслила модус самотності як предмет художньої рефлексії у письменника-класика й А. Головка, М. Івченка, Г. Косинки, Г. Михайличенка, В. Підмогильного, М. Хвильового; описала модерністський дискурс кохання і смерті у їхній творчості. Звертає на себе увагу й інтерпретація естетичної моделі «школи» М. Коцюбинського в українській літературі 60–90-х рр. ХХ століття в аспекті функціонування наративних структур, що здійснена на матеріалі новелістики О. Гончара, Є. Гуцала, В. Дрозда, Р. Іваничука, Гр. Тютюнника, Вал. Шевчука.

У першому розділі («*Художні модифікації літературних шкіл*») А. Меншій окреслила теоретичні аспекти осмислення дефініції «літературна школа», докладніше схарактеризувала постімпресіонізм як літературно-мистецьку стильову тенденцію, загально окреслила традиції «школи» М. Коцюбинського в українському постімпресіонізмі, зокрема її художні особливості в малій прозі кінця ХІХ – початку ХХ ст., 20–30-х і 60–90-х років ХХ віку. Дослідниця подала цілісну теоретичну картину, запропонувала авторське визначення літературної школи. На окрему розмову заслуговує параграф «Специфіка постімпресіонізму як літературно-мистецької стильової тенденції», у якому авторка проводить паралелі між творчістю В. Ван Гога, П. Гогена, П. Сезанна і мистецькою практикою українських письменників.

Змістовним є другий розділ монографії («*Імпресіоністичні візії “школи” М. Коцюбинського кінця ХІХ – початку ХХ ст. (Грицько Григоренко, М. Жук, В. Леонтович, М. Могілянський, М. Чернявський)*»), у якому авторка досліджує естетичну природу, жанрово-стильові модифікації, ідейно-тематичні

особливості, образну структуру малої прози репрезентантів аналізованої школи, зокрема окреслює специфіку змалювання національної інтелігенції, «нової» жінки, образу «втраченого» дитинства, інонаціональної проблематики, зооморфної символіки автора «Intermezzo» і його сучасників. Важливо, що дослідниця аналізує маловідомі тексти. Так, творчість Грицька Григоренка представлена двотомником 1930 р., «Вибраними творами» 1929 і 1959 рр., «Оповіданнями» (1989), а також спогадами письменниці «Хаос», які лише 2006 р. уведено в літературний обіг. Проза М. Жука, літературний архів котрого зберігається в Одеському літературному музеї, представлена такими текстами, як «Мені казали: “Ще молодий!”» (1906), «Дора» (1907), «Вона» (1908), «З наказу губернатора» (1911), «Пісменник» (1913), «Тільки встати» (1914), «Етюд» (1915), «Смуток» (1919), «Очі» (1921), а також «Замітками з блок-ноту. Листками календаря». Серед інших проаналізовано оповідання «Несподіване» (1919) В. Леонтовича і «De profundis» (1935), «Собачка» (1935), «Баронесса» (1935), «Діти» (початок ХХ століття) М. Могилянського. У контексті цієї розмови можна порекомендувати дослідниці більш детально осмислити мотиви сецесійного стилю в творчості М. Коцюбинського і Грицька Григоренка, М. Жука, В. Леонтовича, М. Могилянського, М. Чернявського.

У третьому розділі («*“Школа” М. Коцюбинського в українському постімпресіонізмі 20–30-х рр. ХХ ст. (А. Головка, М. Івченко, Г. Косинка, Г. Михайличенко, В. Підмогильний, М. Хвильовий)*») авторка вивчає особливості художньої реалізації концептів страху і бунту, модусу самотності як предмету художньої рефлексії, модерністського дискурсу кохання і смерті у мистецькій спадщині М. Коцюбинського і спадкоємців його традицій. А. Меншій послідовно довела, що герої автора «*Fata morgana*» і А. Головка, М. Івченка, Г. Косинка, Г. Михайличенка, В. Підмогильного, М. Хвильового відчувають переважно тривогу, невпевненість, страх перед зубожінням і смертю. Авторка наголосила, що в прозописмі класика літератури і репрезентантів його «школи» мотив бунту невід’ємний від страху і тісно пов’язаний з низкою проблем морально-етичного, психологічного і філософського характеру. На думку дослідниці, митці художньо змоделивали складні стани людської душі, показали психологічні конфлікти і процеси внутрішньої боротьби протагоністів; у їхніх текстах переважає відчуття самотності як страждання і зла. У монографії наголошено, що у потрактуванні модерністського дискурсу кохання А. Головка, М. Івченко, Г. Косинка, Г. Михайличенко, В. Підмогильний, М. Хвильовий, як і очільник літературної школи, зосереджуються на художньому осмисленні кохання в подружньому житті, коханні-грі, пристрасті та зраді. Одним із найважливіших у їхній творчості, переконує А. Меншій, є модерністський дискурс смерті, а танатологічна проблематика постає як багатовимірне явище: доля, фатум, подвиг, зневіра в ідеалах, злочин тощо.

Центром четвертого розділу («*Естетична модель “школи” М. Коцюбинського в українській літературі 60–90-х рр. ХХ ст.: нарративний аспект (О. Гончар, Є. Гуцало, В. Дрозд, Р. Іваничук, Гр. Тютюнник,*

*Вал. Шевчук*)») стали особливості позиціонування гетеродієгетичного і гомомодієгетичного нараторів в екстрадієгетичній та інтрадієгетичній ситуаціях. Авторка встановила, що формування наративних стратегій новелістики О. Гончара, Є. Гуцала, В. Дрозда, Р. Іваничука, Гр. Тютюнника, Вал. Шевчука нерозривно пов'язане з наративною логікою прозописьма М. Коцюбинського. Уважне студіювання творчості названих авторів дало їй можливість наголосити на новаторстві послідовників класика української літератури, яким вдалося значно оновити художній наратив численними варіантами і модифікаціями розповідного / оповідного дискурсів.

Дослідниця справедливо підсумувала, що перебування А. Головка, О. Гончара, Грицька Григоренка, Є. Гуцала, В. Дрозда, М. Жука, Р. Іваничука, М. Івченка, Г. Косинки, В. Леонтовича, Г. Михайличенка, М. Могилянського, В. Підмогильного, Гр. Тютюнника, М. Хвильового, М. Чернявського, Вал. Шевчука в силовому полі мистецької «школи» М. Коцюбинського вплинуло на ідіюстиль кожного з письменників, збагатило їхню художню палітру, засвідчило нерозривність творчого і духовно-інтелектуального зв'язку поколінь митців в українському постімпресіонізмі.

Тож монографічне дослідження «“Напоєні красою слів твоїх...”: “школа” М. Коцюбинського в українському постімпресіонізмі» Аліси Меншій може стати ґрунтовною основою для подальших наукових студій типологічних сходжень між творами класичної української літератури і наступних літературних епох. Праця допоможе визначити причини звернення письменників до літературної традиції; виявити основні способи взаємодії їхньої художньої свідомості з домінантними парадигмами української культури.

*Ірина Руснак,*  
Київський університет імені Бориса Грінченка

*Рецензія надійшла до редакції 14. 10.2016*  
*Прийнято до публікації 20.10.2016*